

MORENO NEREDE YANILDI?

Erol GÖKA*

"Toplumsal devrimler çağında yaşamakta olan insanlığın macerası, üç devrimci döneme ayrılabilir: 1-1789 Fransız ve 1917 Rus Devrimleri arasında geçen ekonomik devrim dönemi: 2-19. yüzyılın romantik hareketleriyle başlayan ve psikanalizin popülerleşmesiyle doruğuna çıkan psikolojik devrim dönemi ve son olarak günümüzün aksiyolojik bunalımlarına bir yanıt oluşturan psikodramanın ortaya çıkışıyla ve insanın bir hayvan olmayıp yaratıcı bir varlık olduğu şeklindeki yeni bir değer sisteminin savunulmasıyla başlayan ve ileride insan gruplarının geleceklerine yön verecek olan yaratıcı devrim dönemi..." (1)

Bu iddialı sözlerin sahibi, psikodramanın ve sosyometrinin kurucusu Moreno, birçok alanda keşiflere yol açan yaratıcı dehasıyla ve engin bir bilgi birikimiyle izleyicilerinde hayranlık uyandırmaktadır.

Onun izleyicilerine Moreno'nun insanla ilgili bilgimize katkısının ne olduğunu sorsanız, alacağınız yanıt, büyük olasılıkla: "Onun özgün bir gelişim, psikopatoloji ve psikoterapi kuramlarını içeren bir psikoloji kuramının ve bir tedavi tekniğinin mucidi olduğu" şeklinde olacaktır. Oysa Moreno'nun kendi kendisine neyi keşfetmiş olduğuyla ilgili iddiası hiç de buntlarla sınırlı ve alçak gönüllüce değildir. Moreno, teolojiden kozmolojiye, sanattan felsefeye, siyasal sistemlerden sosyolojiye birçok alanlarda katkı getirdiğini düşünmekte, yepyeni bir İnsan Bili-

mi'nin ve 'an felsefesi' adını verdiği bir felsefi sistemin kurucusu olduğunu söylemekte, insanlığın her alanda karşılaştığı sorunları çözerek, kurtuluşa götüreceği bir yaratıcı devrim anlayışının kuramcısı ve uygulayıcısı olmakla öğünmektedir.

Yaratıcı devrimi anlatırken Moreno, insanlığın tarih boyunca yaptığı en büyük, en uzun, en zor savaşın doğaya, öteki canlılara, bir başka ırka, ulusa, devlete veya sınıfa karşı sürdürülen savaş olmayıp, hayaletler adını verdiği uygarlığın ve konforun en büyük yapımcıları olan makineler, kültürel tutuculuk ve robotlar olduğunu söylemektedir. Ona göre yaşadığımız evrenin en zayıf noktası, makine benzeri araçlarla yarışmak için insanın yetersiz kalmasıdır. Çünkü insan, bitirilmiş ve mükemmelliğe ulaşmış ürün yanılması yüzünden, kendi ruhundaki yaratıcı süreçleri ihmal ve terk etmiştir. Moreno için bu zorlu savaşı kazanmanın basit ve açık tek bir yolu vardır: Bu yol, ne yıkıcı ne de toplumsal makinenin bir parçası olmaksızın, yaratıcı bir birey olmak, robotlarla yarışmaktan ve tutuculuğun tuzaklarından kaçabilen bir yaratım stratejisi izlemektir. İzlenecek yöntem ise, insanlık kadar eski olan spontanılıktır. Eğer spontanlık sayesinde insan, ürünlerini sürekli değiştirecek bir yaratım eylemini başarabilirse, makine uygarlığının kendisine sunduğu hiçbir olanaktan vazgeçmeden, bir cennet bahçesine girebilecektir. Hayaletlere karşı, yalnızca bireyler ve küçük gruplar değil, geniş yığınlar tarafından sürdürülen bu savaş yaratıcı devrimdir (2).

Elbette Moreno'nun bu iddialarının olmazlıklarına bakıp onun eserini, ortaya koymuş olduğu başa-

* Doç. Dr. SSK Ankara Hastanesi Psikiyatri Kliniği.

larını küçültmek istemiyorum. Tam tersine bana göre, Moreno'nun bu iddialarda bulunduğu dünyanın koşulları göz önüne alındığında, onun başarıları ve yaratıcı kişiliği hesaba katıldığında, bu büyük iddiaları mazur görmek gerekmektedir. Benim bu konuşmada ele almak istediğim konu, bunlardan ziyade, Moreno'nun büyük iddialarının psikodramanın bugünüyle muhtemel bir bağlantı noktasına işaret etmek tarzında olacaktır.

Zira bugün sosyometrinin sosyoloji alanındaki görece etkisini hesaba katmazsak, psikiyatri ve klinik psikoloji alanında ve hatta psikodramanın kendi içerisinde, psikodramanın kurucusu ve kuramcısı Moreno'nun kuramının bir kenara atılarak, daha çok tekniğinin ön plana çıkarıldığına tanık oluyoruz. Oysa Moreno tarafından geliştirilen psikodrama, yalnızca bir tekniğe indirgenerek açıklanamayacak kadar geniş bir kapsamdadır ve eğer pragmatik nedenlerle psikodramanın arkasındaki kuram görmezden geliniyorsa, bu tutum herşeyden önce Moreno'ya yapılmış açık bir haksızlıktır.

Uzun zamandan beri psikoloji ve psikiyatri alanında ortaya atılmış çok sayıda kuramın, kuramsal açıklayıcılık ve pratik uygulanabilirlik şansı açısından hiç de psikanalizden ve davranışçılıktan aşağı kalmadıkları halde, nasıl olupta yıldızlarının böylesine erkenden sönüp gittiğini düşünüyorum. Hala bir yanıt bulabilmiş değilim. Psikodrama ve gestalt terapisi ise, bu ölü kuramların en ilginç olanları... Çünkü kendileri gitmiş, teknikleri kalmış yadigar...

Psikoloji ve psikiyatri alanında birçok kuramın bu erken ölümleriyle ilgili olarak yine de pek çok gerekçe öne sürebilirim, zaten benim dışımda bu konuda kafa yoran çok sayıda insanın böyle gerekçeler sürdüklerini hepimiz çok iyi biliyorsunuz. Beni bugün bunlardan ziyade, bir psikodrama uygulayıcısı ve Moreno izleyicisi olarak, daha yakından üstelik yaşayarak öğrendiğim Moreno'nun kuramına ne olduğu ilgilendiriyor.

Bu kaygılarla Moreno'nun eserinin bütününe baktığımda gördüğüm şudur: Psikodramanın ve sosyometrinin dayandığı yaratıcı eylem felsefesiyle, içinde yaşadığı uygarlığın tüm sorunlarını aşabilecek bir imkan sunduğuna inanan Moreno, tam da böyle büyük bir iddiayla yola çıkmasının kurbanı olmuştur. Çünkü bakışlarını yüksek ideallere diktiğinden, bir bilimin nasıl kurulup işleyeceği gibi "basit"

sorunlarla ilgilenememiş, felsefeyle bilimin birbirleriyle ayrım ve bağlantı noktaları üzerinde fazlaca kafa yoramamıştır... Moreno, kendi kuramsal keşfi olan an ve spontanlık kavramları aracılığıyla tüm uygarlığı yaşadığı açmazlardan kurtarabilecek bir çözüm bulduğuna inanmaktadır. Ve artık bundan öteye, bu kavramların bilimsel mi yoksa felsefi mi olduklarına bile bakmaksızın, zamanın önde gelen psikoloji kuramlarını ve felsefi görüşlerini şöyle bir eleştirerek sözümona kanıtlanmaları kalmaktadır. Bilim ve felsefe kendi içlerinde bir amaç olmaktan ziyade, Moreno'nun bu kurtarıcı fikirlerinin araçları durumuna düşmektedir. Tüm eserinde Moreno, fikirlerin kurtarıcılığını kanıtlama işlemini, kendine özgü, dağınık bir yol izleyerek ama felsefi olanla bilimsel olan arasında bir ayrımı gitmeye hiç gerek duymadan yapmaktadır.

Moreno'nun tüm eserinde felsefe bilgisi olarak, Bergson, Peirce ve Nietzsche gibi yaşam felsefecilerinin an'ı kavrayamadıkları için geçersizlenmelerinin ve bir de Jaspers, Heidegger ve Sartre gibi entellektüel etiketi yapıştırdığı varoluşçu filozofların spontan yaşamayı reddetmeleri nedeniyle, şiddetli bir yayılım ateşine tutulmalarının, Kierkegaard için engellenmiş bir psikodramatist olarak kaldı diye yazılmalarının dışında birşey bulamazsınız. Aynı Moreno, neyin bilim olduğu ve bilimsel yöntem bilgisi konusunda ise tam bir kararsızlık ve tutarsızlık içersindedir.

Özetle söyleyecek olursak, Moreno, keşfettiğini ileri sürdüğü yeni felsefeyle ilgili ifadelerinde, tüm iddiasına rağmen oldukça zayıf ve naif bir kuramsal düzey sergilemektedir. An felsefesi adını verdiği felsefe, öne sürdüğü kavramlar ve savunmaya çalıştığı sistem göz önünde bulundurulduğunda, asla yeni bir felsefe düzeyine varamamıştır. Moreno, felsefi düşüncenin gerektirdiği kuramsal titizliğe de, bir bilimciden beklenen tarafsızlık anlayışına da uymamakta, ne felsefe ne de bilim olan bir fikirler ve öneriler demetini savunmaktadır. Bu yüzden onun filozoflara yönelttiği eleştirileri, nitelikli felsefi eleştiriler olarak kabul etmek bir yana, tam tersine Moreno'nun eleştirmeye çalıştığı yaşam ve varoluş felsefelerinden etkilenmiş olduğunu söylemek, daha yerinde bir belirleme olacaktır.

Şüphesiz Moreno'nun oldukça karmaşık ve dağınık fikirler ve öneriler demetinde, bir bilim için temel olabilecek kuramsal bir yapı temel olarak

vardır ve bu anlamda o, tartışmasız bir bilimcidir. Ama Moreno'nun bilimci niteliğinin ve bir bilimsel kuram olarak psikodramanın nasıl bir kadere sahip olacağını, artık bundan sonra psikodrama izleyicilerinin çabaları belirleyecektir. Eğer Moreno'nun izleyicileri, üstadlarına karşı eleştirel olmayı; psikodramayı yalnızca teknik yönüyle değil de bir bütün

olarak, günümüzdeki bilginin düzeyini hesaba katarak ve bilim felsefesine uygun bir bilimsel çabanın gereklerini yerine getirerek yeniden düşünebilmeyi, bilimsel olmayan yanlarını terketmeyi becerebilirse, psikodrama ve Moreno, gerçekten hakettiği yere kavuşmuş olacaktır.

KAYNAKLAR

- 1) Moreno JL. Psychodrama. Volume 1 Beacon, NY: Beacon House, 1977, s.10.
- 2) Moreno, age. s.44-46.